

Ur *Zenit* nr 70 (1981)

Abby Peterson

Kvinnofrågor, kvinnomedvetande och klass – en analys av kärnkraftsfrågan

Den etablerade vänster-höger-skalan i partipolitiken är alltför begränsad för att kunna täcka alla samhällsproblem. Det är tydligt i de alltmer angelägna politiska frågor som härrör ur den (kvinndominerade) s k reproduktiva sfären. Den (mansdominerade) produktiva sfärens intressen har däremot sedan gammalt fått en klass-specifik utformning. De två sfäerna har alltså enligt mesociologen Abby Peterson olika — oftast t o m motsatta — intressen att bevaka på den politiska arenan. Mot bakgrund av detta definierar hon i artikelns första del vad hon menar med en politisk kvinnofråga och fastställer teoretiskt begreppets giltighet när det gäller nykterhets-förbudsfrågan, atombombsfrågan och kärnkraftsfrågan.

Artikelns andra del är en empirisk analys av hur kvinnor resp män förhåller sig till kärnkraftsfrågan. Kan man tala om ett särskilt kvinnomedvetande som identifierar och förespråkar reproduktionssfärens intresse i kampen mot kärnkraften? På vilket sätt ingriper klassfrågor och klassmedvetande i kvinnofrågor? Kvinnomedvetande? Vilken betydelse har kvinnornas integrering i den produktiva sfären för deras kvinnomedvetande? Detta är några av de frågor som besvaras. □

Kvinnofrågor — en teoretisk bakgrund

Som utgångspunkt för diskussionen av politiska kvinnofrågor skall jag kort summera Rosaldos (1974) användning av begreppen privat/ offentlig sfär. Med den privata sfären avser Rosaldo de begränsade institutioner och aktiviteter som är organiserade kring mor-barn-grupper i samhället, i fortsättningen kallad familjen. Den offentliga sfären definierar Rosaldo såsom vidgade aktiviteter, institutioner och föreningar som kopplar, rangordnar och organiserar mor-barn-grupperna. Tudelningen har sitt ursprung i barnfostran. Där kvinnorna tvingades hålla sig kvar vid de begränsade mor-barn-grupperna för att uppfylla sina biologiska uppgifter, som barnafödande och amning, kunde männen söka sig ut och bilda de aktiviteter, institutioner och föreningar som kopplar, rangordnar och organiserar mor-barn-grupperna. Resultatet blir att män identifierar sig med och bär det strukturella ansvaret för det offentliga livet och kvinnorna identifierar sig med och bär ansvaret för det privata livet, alltså ett manligt dominerat offentligt liv och ett kvinnligt dominerat privat liv.¹

Men de två världarnas kulturspecifika innehåll är inte bestämt av biologin, utan biologin förmedlas via den existerande sociala strukturen och det är denna som ligger till grund för såväl det privata livets som för det offentliga livets sociala utformning. I fortsättningen ska diskussionen närma sig den sociala verkligheten som finns i dagens kapitalistiska samhällen. Diskussionen ska behandla de materiella betingelserna som strukturerar de ovan beskrivna sfäerna, dvs den samhälleliga tudelningen mellan reproduktivt och produktivt arbete.

Man kan säga att det offentliga livet innehåller dels det kapitalistiska produktionssättet och dels den överbyggnad som legitimerar detta, dvs staten och det värdesystem som dominerar det kapitalistiska samhället. Det offentliga livet är alltså den större gemenskapen — samhället i allmänt språkbruk. Det privata livet omfattar dels familjen, dels det värdesystem som legiti-

¹ De könsskilda sfäerna behandlas av flera. Se t ex Ambjörnsson (1974) "Könet kunde i en allmän mening sägas stå för två olika erfarenhetsfärer, hemmets värld och produktionens värld." s 40; Sacks (1974) "The dichotomization of family and society, which is especially strong in class societies, makes women responsible for the production of private use value and makes men responsible for the production of exchange value." s 171; och Secombes (1974) tudelning i en huslig del (reproduktion) och en industriell del (produktion). Se också Porter (1978) s 181.

merar familjens historiska kultur-specifika utformning. Det privata livet eller familjen är underordnad det offentliga livet. I och med den industriella kapitalismen ändrades familjen från, i Holters (1978) termer, en ”högfunktionell” familj, dvs en produktions- och reproduktionsenhet till en ”lågfunktionell” familj, dvs enbart en reproduktions- och konsumtionsenhet. En gång utgjorde familjen basenheten i produktionen — produktion och reproduktion låg under samma tak — men nu är familjen och hemarbetet skilt från den allmänna produktionen.²

Familjens funktion och därmed kvinnornas roll blev enbart definierad av reproduktion. Med reproduktion menas dels den generationsmässiga reproduktionen, dvs reproduktion av framtidens arbetskraft, och reproduktion av produktionsförhållanden (socialiseringen); och dels den dagliga reproduktionen, dvs skapandet och upprätthållandet av förmågan att arbeta (hit hör bl a städning, matlagning, inköp, tvätt, tröst). Familjens verksamhetsfält och därmed kvinnornas ansvar står under inflytande av offentlig ideologi och begränsas av produktionens krav. Dessa inflytanden och begränsningar tillskriver familjen en kultur, som legitimerar och definierar kvinnornas roll i densamma.

”Under 1700- och 1800-talen gjordes sålunda upprepade försök att ideologiskt definiera den nya rollen som tilldelas kvinnan i ett borgerligt samhälle och den moderna polaritetstanken tar form ... Hem och samhälle gjordes till motsatta poler i en nödvändig enhet ... Mannen representerade makt, pengar, egoism; kvinnan representerade kärlek, vård, altruism. Mannen blev en förmedlare av den sanktionerade moralen och som sådan en dömande instans. Kvinnan blev en förmedlare av hemmets etik, avsedd att balansera mannen till en högre harmoni.” (Ambjörnsson, 1974, s 40)

Här har vi kvinnokulturen — kvinnor definieras enbart ur sina vårdande, uppfostrande roller — glorifierade som ”andliga mödrar” och ”sammällsmödrar”. Morsrollen är central i denna kultur. Kvinnorna förknippas med omsorg. Som Ambjörnsson påpekar är de yrkesområden som anvisas kvinnor, de områden som passar deras roll i den borgerliga familjen — sjukvård, undervisning, socialvård osv. Kvinnokulturen är dels det sätt på vilket det offentliga livet (män) definierar kvinnorna grundat på produktionens krav och dels hur kvinnorna definierar sig själva grundat på reproduktionens krav. För även om kvinnor ingår i varuproduktionen som lönearbetare ”har de till stor del kvar känslan av att det är deras arbete i hemmet som gör dem outhärliga”.³ Med andra ord, även kvinnor som förvärvsarbetar identifierar sig med sin roll i familjen.

Berit Ås (1970, s 96) definierar kvinnokulturen som ”ett mönster av upplevelser, beteende, perception och idéer som kvinnor har om sig själva och sitt värde”. Detta värde, inneslutet i ett värdesystem, är direkt relaterat till kvinnornas roll i familjen, dvs den privata reproduktionen. Denna kultur är fundamentalt skild och åtskild från männens kultur, som är baserad på männens deltagande i och identifikation med det offentliga livet, dvs produktionen. Begreppet kvinnokultur är tvärsidigt; det innehåller både positiva och negativa drag. Dels upprätthåller den kvinnornas undertryckta situation och dels innehåller den värden, intressen och krav som står i direkt motsats till den produktiva sfärens värden, intressen och krav.

En *kvinnofråga*, som den definieras här, är en politisk fråga som har sin största relevans i den reproduktiva sfären. En kvinnofråga härstammar alltså från de intressen eller krav som den reproduktiva sfären ställer gentemot den produktiva sfären. Frågan definieras genom kvinnokulturens värdesystem. En politisk kvinnofråga härstammar från den fundamentala nivån i

² Begreppen privat och offentlig sfär kan inte ses som analoga med begreppsparet produktiv respektive reproduktiv sfär. Det är t ex relevant att se de privata delarna av näringslivet inom den privata sfären (se Habermas bl a). Vidare kan stora delar av reproduktionssfären inte tillföras det privata området, förskolor, äldreomsorg, sjukhus etc. Mitt val av begreppen produktion resp reproduktion motiveras dessutom av materialistiska utgångspunkter.

³ Rowbotham (1976) s 91; Se också Adolfsson (1978) s 35-36, Liljeström (1976) s 14-18 och 60-62, och Gullestad (1972) s 38.

familjen som alla kvinnor i detta samhälle har gemensam, dvs *innehållet* i deras arbete i familjen.⁴ I den meningen är en kvinnofråga objektiv.

Men kvinnor ingår i en mer komplicerad social verklighet. På grund av olikheter i livssituation framför allt betingade av klasstillhörighet, har kvinnor skilda erfarenheter och förhåller sig olika till kvinnokulturen. Detta påverkar deras aktiva eller passiva stöd för en politisk kvinnofråga, dvs den uppnådda graden av *kvinnomedvetande*. Kvinnomedvetande är, i motsats till en kvinnofråga, ett subjektivt fenomen. Det härstammar från de materiella villkor under vilka kvinnor utövar sin roll i familjen.

Kvinnokultur

Vi ska titta lite närmare på de gemensamma drag i kvinnokulturen som är relevanta i vår diskussion av följande politiska kvinnofrågor: kärnkrafts-, kärnvapen- och förbudsfrågan.

Som nämnts tidigare är kvinnokulturens grundval kvinnornas roll som omsorgsarbetare. Den omfattar i hög grad expressiva element i motsats till produktionens (mannens) instrumentella element.

— I samtliga klasser (arbetarklass, mellanskikt och borgarklass) är kvinnorna familjeorienterade.⁵ De vårdande, beskyddande momenten är de viktigaste.

— Kulturen präglas av orienteringar mot andra, dvs omsorgsorientering i samtliga klasser.⁶

— Kulturen har en behovsorienterad dimension som, enligt Prokop, (Lindgren, s 6) kan förklara ”varför kvinnor oftare söker sig till arbeten som innebär samarbete eller kontakt med andra människor än till arbeten med ting och symboler”.

— På grund av kvinnornas avstånd från produktionen och den offentliga sfären, dvs kvinnornas identifiering med den privata sfären, är kvinnor i samtliga klasser enligt Holter (1973) mer negativa till vissa teknologiska förändringar än män.

— Kvinnor har en distans till kapitalismens profithets och teknologi, de har en unik position av avstånd till den kapitalistiska produktionens krav. ”Kvinnor har en saklig och prestigefri inställning till tekniken medan män ofta är känslomässigt bundna till tekniken, vad den än innebär.” (Sangregorio, 1979, s 5)

— Bekymmer för dålig hälsa är ett allmänt drag i kvinnokulturen hos samtliga klasser; kvinnor lägger oftast inte huvudvikten vid ekonomin utan vid hälsan, enligt Gjertsen (1978).

— Kvinnor är i samtliga klasser mer politiskt konfliktundvikande än män. Kvinnokulturen har ett politiskt konfliktundvikande moment som framkommer i kvinnornas syn på valstrider, maktkamp och politiska intriger, enligt Gjertsen. Detta drag kan förklaras med den samhällsbevarande roll kvinnorna har i familjen. Kvinnokulturen har ett status quo-drag.

— Däremot har Gjertsen funnit att i fråga om politisk och ekonomisk radikalism (konstruerad på basis av attityder till följande fem frågor: jämnare inkomstfördelning, avskaffande av moms, strängare priskontroll, norskt medlemskap i NATO respektive EG), så är norska kvinnor mer radikala än män i samtliga tre klasser. Kvinnokulturen innehåller tydligen ett gemensamt politiskt och ekonomiskt radikalt drag.

— Kvinnor i samtliga klasser ger oftare än män uttryck åt det som kallas moraliska politiska attityder, dvs altruistiska politiska attityder.⁷ Kvinnokulturen innehåller alltså ett altruistiskt

⁴ Se också Haukaa (1977) s 243 och Ve (1978) ”... dersom man ligger vekt på de materielle forhold som kvinner utfører sine omsorgs- og husstellsoppgaver innefor, vil klasseforskjellene bli synlige. Der-som vi deremot fremhever inneholdet som det viktigste, vil likheter mellom kvinner komme klarere frem.” s 85.

⁵ Holter (1973) s 191, Ve (1977) s III och Albrektsen (1977) s 126.

⁶ Albrektsen (1977) s 92, se också Prokop (1976) och Rainwater et al (1959) s 40.

⁷ Se Holter (1973) s 106-107, Gjertsen (1978), Albrektsen (1977) och Porter (1978) s 182.

moment.

Nykterhets-förbudsfrågan, atombombsfrågan och kärnkraftsfrågan som kvinnofrågor

Samtliga politiska kvinnofrågor som behandlas i denna artikel kan härledas från den fundamentala nivån i kvinnornas roll i familjen — från det innehåll som är gemensamt för alla kvinnor i vårt samhälle oavsett klasstillhörighet.

Nykterhets-förbudsfrågan rörde kvinnornas rollansvar för den dagliga reproduktionen av arbetskapacitet samt deras ansvar för de sociala relationerna inom familjen. Kvinnornas roll i den privata reproduktionssfären utformade frågans relevans till denna sfär, medan kvinnokulturen definierade frågan i altruistiska/absolutistiska vårdande termer.

Kärnvapendebatten rörde kvinnornas rollansvar för den dagliga reproduktionen. Rollen utformade antikärnvapendebattens relevans för den privata reproduktionssfären medan kvinnokulturen definierade frågan altruistiska, beskyddande termer.

Kärnkraftsfrågan rörde också kvinnornas rollansvar för den generationsmässiga reproduktionen. Zetterberg (1980, s 40) fann att ”kvinnor — i synnerhet unga kvinnor — i avsevärt högre grad än män var bekymrade över möjliga strålskador vid graviditeter och på arvsanlag.” Rollen formar kärnkraftsfrågans koppling till den privata reproduktionssfären. Zetterberg (1980, s 32): ”Kärnkraften ses positivt bland företrädare för produktionens värderingar och kärnkraftsmotståndet sammanfaller i stor utsträckning med reproduktionens värderingar.” (i artikelns term: kvinnokulturen). Se tabell nedan (Zetterberg, 1980, s 31).

”Kvinnorna företrädde oftare än männen reproduktionens värderingar. Medan männen röstade 70 mot 30 för att ta kärnkraften i bruk — både i opinionsundersökningarna och i själva folkomröstningen — röstade kvinnorna ungefär 50-50. Men debatten blev också i en striktare mening en strid mellan könen.” (Zetterberg, 1980, s 37-38). Kvinnokulturen definierade frågan i bl a moraliska, vårdande och beskyddande termer. Frågan uttryckte bl a kvinnokulturens negativitet till vissa teknologiska förändringar och bekymmer för hälsan.

Röstat i folkomröstningen	Människor med produktionens värderingar	Människor med reproduktionens värderingar
”Ja” till kärnkraft (Linje 1 och 2)	72%	36 %
”Nej” till kärnkraft (Linje 3)	25 %	61%
Blanka röster	3 %	2%
	100	100
Ej röstat	25 %	25 %
(Antal intervjuer)	(167)	(120)

Politiska kännetecken

För att fastställa *om* huvudpåståendet är giltigt, dvs *om* de politiska frågorna som är behandlade här (nykterhets-förbudsfrågan, antikärnvapendebatten samt kärnkraftsfrågan) är anknytna till intressen och krav som den reproduktiva sfären ställer gentemot den produktiva sfären, *så bör* de s k kvinnofrågorna ha gemensamma drag som kan förklaras inom ramen för begreppen ”reproduktiva sfär” (kvinnans sfär) och ”kvinnokulturen”.

Om man tillämpar Galtungs (1978) centrum-periferibegrepp skulle kvinnokultur betecknas som en periferi eller ”underdog”-kultur och samhällets dominerande kultur skulle betecknas om ”topdog”- eller en centrumkultur. Beteckningarna är baserade på Galtungs strukturella rangkriterier av ”prestige”, ”resurser” och ”makt” som enligt Galtung leder till att centrum förtrycker och periferin förtrycks. Vidare är centrum ”synligt” och periferin ”osynlig”, dvs den produktiva sfärens kultur är samhällets dominerande kultur och är därmed klart synlig,

medan kvinnokulturen, som Holter (1973) kallar för en subkultur, är osynlig.

De politiska kännetecknen för en centrumkultur kontra en periferikultur skiljer sig på ett grundläggande sätt. En centrumkulturs politiska filosofi för sociala förändringar är ”pragmatisk/gradualistisk”. En periferikulturs politiska filosofi är däremot ”moralisk/absolutistisk”, om den inte strävar efter status quo. En centrumkultur kännetecknas vidare av instrumentella handlingar för att hitta lösningar på omedelbara problem inom samhällets ram. En periferikultur definierar sociala förändringar som ett moraliskt problem, synsättet är utopiskt, dvs en ideologisk kamp för framtidens samhällen, och handlingarna är expressiva i form av protester, anklagelser osv. Som tidigare angivits har jag framställt kärnkraftsmotståndet sorti det politiska uttrycket för fundamentala värderingar inom kvinnokulturen eller med Galtungs term, inom periferikulturen. I Zetterbergs (1979) analys av kärnkraftsfrågan sammankopplar han kärnkraftsmotstånd och ”värderationell” handling, dvs kärnkraftsmotståndare tenderar att se kärnkraftsfrågan som en moralisk samvetsfråga. Däremot sammankopplar Zetterberg kärnkraftsanhängare med ”målrationell” handling, dvs kärnkraftsanhängare tenderar att se kärnkraften som en praktisk fråga gällande elförsörjning. Zetterbergs analys kan ses inom ramen för Galtungs centrum-periferibegrepp som skisserats ovan. Dessa överensstämmer på den väsentligaste punkten; moralen. Både Zetterbergs och Galtungs angreppssätt passar väl ihop med begreppen reproduktiv sfär och kvinnokultur.

Alla tre kvinnofrågorna kan ses i Zetterbergs begrepp: ”värderationella” kontra ”målrationella” termer. Förbudsanhängare och antikärnvapenanhängare kan likaväl som kärnkraftsmotståndare anknytas till ”värderationella” handlingar, dvs anhängare tenderar att se dessa frågor som moraliska samvetsfrågor. På samma sätt kan man tolka dessa tre kvinnofrågor inom ramen för Galtungs centrum-periferibegrepp. Som nämnts tidigare var alla moraliska/absolutistiska frågor och synsättet var utopiskt. Dessa tre kvinnofrågor kännetecknades av expressiva handlingar, dvs proteströrelser i samtliga fall.

Kvantitativ politik och kvalitativ politik

Som tidigare nämnts kännetecknas kvinnofrågorna av ”expressivt” och ”värderationellt” politiskt agerande. Politiska frågor som härstammar från den produktiva sfären kännetecknas av ”instrumentellt” och ”målrationellt” agerande. Funktionalisterna har sammanfattat dessa två idealtypiska politiska aktiviteter som expressiv politik och instrumentell politik. För att undgå den passiva betydelse som kommit att förknippas med ”expressiv”, använder jag i fortsättningen begreppen kvalitativ (ersätter expressiv) och kvantitativ (ersätter instrumentell) politik.

Kvantitativ politik inriktar sig på att uppnå specifika, konkreta mål, oftast materiella mål, t ex ekonomiska förbättringar för dem som driver politiken. Därför blir kvantitativ politik jakten efter den makt som krävs för att uppnå målen. Betoningen är medlen. *Politiken inriktas då på att öka eller behålla den makten. Även om det betyder att man måste kompromissa om principer, dvs målen.* En kvalitativ politik betonar målets innehåll. Kvalitativ politik *inriktar sig på försvaret av principer, även om det betyder att man måste frånsäga sig makten.* I vårt sammanhang betyder kvantitativ politik, direkt eller indirekt, klasskampspolitik, dvs klassernas maktkamp om bitarna i den ekonomiska kakan. Den produktiva sfärens politiska agerande är till typen kvantitativ politik.

Reproduktionssfärens politiska agerande är till typen kvalitativ politik, vilket betyder kampen för att uttrycka och få ett erkännande av ”underdog”-värderingar, dvs reproduktionens förhållningssätt. Kvinnofrågors politiska art är kvalitativ politik. Sett inom kvinnokulturens ram kännetecknas kvalitativ politik av altruistiskt, politiskt agerande. Politiken drivs inte för individuella materiella belöningar utan för hela samhällets nytta. Detta drag överensstämmer med kvinnokulturens självuppoffrande egenskap — omsorgsorientering.

Ytterligare fyra politiska kännetecken för en kvinnofråga som också kan förklaras inom

begreppet privata sfären och kvinnokulturens ram är följande:

1. Kvinnor stöder frågan i högre grad än män.
2. Frågan står utanför den politiska höger-vänsterskalan.
3. Den känsloladdade reaktion som frågan får på den politiska arenan.
4. Frågan saknar kulturellt legitimerad auktoritet.

Kvinnor stöder frågan i högre grad än män

Att kvinnor stöder frågan i högre grad än män är bara ett politiskt kännetecken och alltför stor vikt får inte läggas därvid. Däremot är kvinnornas könsspecifika anknytning till frågan klar och kvinnor är en speciell *målgrupp* för dem som driver frågan.

I nykterhetsförbudsfrågan var kvinnlig rösträtt ett centralt politiskt krav för de rörelser som drev frågan. Nykterhetskommittén vågade inte lägga fram förslaget till en folkomröstning i förbudsfrågan, förrän kvinnorna hade fått rösträtt. Nykterhets- och frikyrkorörelsen som aktivt drev förbudsfrågan, vilken kulminerade i folkomröstningen 1922, insåg att kvinnorna skulle spela en nyckelroll.

Folkomröstningen blev en knapp förlust för förbudsvännerna. Resultatet blev 51 % mot förbudet och 49 % för förbudet. Däremot kan vi tolka kvinnornas roll och mäta graden av kvinnomedvetande som uppnåddes i förbudsfrågan. ”I samtliga storstäder hade sammanlagt 3/5-delar av kvinnorna röstat för förbud ... På landsbygden hade männen något fler än hälften röstat mot förbud medan av kvinnorna nära 2/3-delar röstat ja. Landsbygdens förbudsmajoritet är således uteslutande att tillskriva kvinnornas röster. Männens röstning enbart skulle ha givit en förkrossande majoritet mot förbud ... I Norrlands städer är förbudssegern så gott som uteslutande beroende på kvinnorna ... T ex i Gävleborgs läns städer ha de kvinnliga rösterna avgjort utgången. Männens röster vore ungefär jämnt fördelade, med någon övervikt för förbudet, kvinnor kunde däremot mobilisera närmare 3 gånger så många ja-röster som nej-röster. (Stockholms Dagblad den 29/8 1922)

Det finns tyvärr ingen statistik från 1950-talet och det tidiga 1960-talet som visar könsvariationerna i frågan om ett svenskt avskaffande av kärnvapen. Det är viktigt att i sammanhanget komma ihåg att det just var kvinnorna, dvs det socialdemokratiska kvinnoförbundet, som satte igång aktionen mot en svensk atombomb. Per Ahlmark (1965) har påpekat att alla partier i viss mån var splittrade i frågan; speciellt gällde detta de olika kvinnoförbunden.

Parkin (1968, s 150-151) redovisar kvinnornas stöd för antikärnvapenrörelserna i England och USA under 1960-talet. Resultaten visade att mödrar utvecklade betydligt mer positiva attityder till Kampanjen mot kärnvapen än vad männen gjorde, också om kvinnorna röstade konservativt. Undersökningar från USA har visat att studentaktivisterna mot Vietnamkriget i betydligt högre grad fick stöd från sina mödrar än sina fäder.

Kärnkraftsfrågan följde samma linje, dvs kvinnorna spelade en nyckelroll. Holmberg et al (1977, s 81): ”Den bakgrundsfaktor som är starkast relaterad till svenskarnas kärnkraftsmotstånd är könsuppdelningen . . . Könsvariabeln är den enda samhällsfaktor av strukturell art som har något egentligt samband med svenskarnas kärnkraftsattityder.” I en SIFO-undersökning som ställde frågan: ”I en folkomröstning — skulle ni rösta för eller emot kärnkraft?” svarade i april 1979 36 % av männen och 63 % av kvinnorna att de skulle rösta emot kärnkraft. Enligt SIFO blev debatten också i striktare mening en strid mellan könen. I mars 1980:

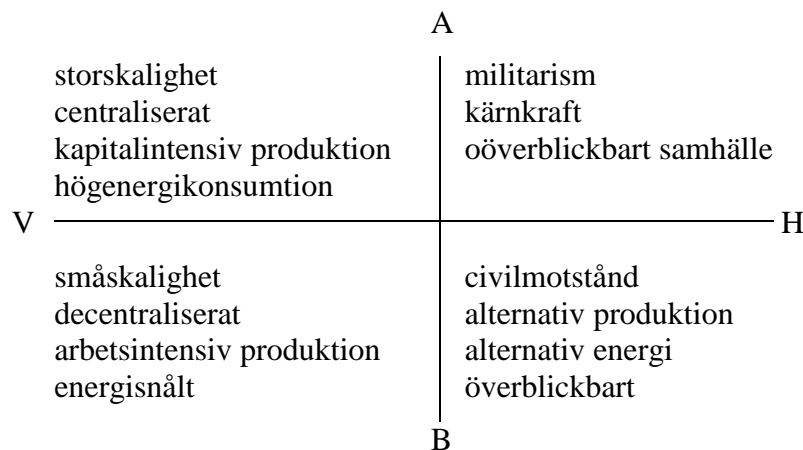
	män	kvinnor	
Linje 1	28 %	17%	
Linje 2	34 %	26 %	
Linje 3	24%	40 %	(8)

Slutresultatet blev: 35 % av kvinnorna stöder något av ja-alternativen medan 47 % av kvinnorna stöder nej sidan.⁸

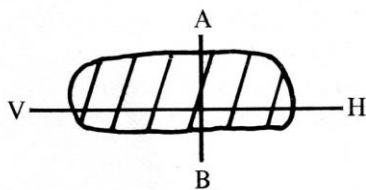
Den politiska höger-vänsterskalan

Eftersom en politisk kvinnofråga härstammar från den fundamentala nivån i den privata reproduktionssfären, som alla kvinnor har gemensam, dvs *innehållet* i kvinnans roll i familjen, så går frågan utöver klassgränserna. Politiskt betyder detta att frågan inte kan relateras till den politiska höger-vänsterskalan. Detta medför att frågan blir svårhanterlig för det politiska systemet. Frågan drivs alltså både från borgerligt håll och från vänsterhåll. Detta medverkar till att splittra partierna och det politiska maskineriet står ofta stilla.

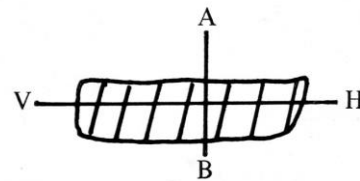
Johan Galtung har lagt till en politisk alfabetadimension, en s k hög- resp lågteknologi-linje. Galtung har ritat upp den nya politiska situationen så här (Bergom-Larsson, 1979, s 210-211):

MANSKOLLEKTIVET

KVINNOKOLLEKTIVET

Här har vi en lågteknologisk dimension främst anknuten till reproduktionssfären eller med Galtungs term "kvinnokollektivet", och en högteknologisk dimension som är jämnt fördelad över höger-vänster-skalan och som främst är anknuten till produktionssfären eller med Galtungs term "manskollektivet".

Zetterberg (1980, s 32 och 55) fann att kvinnor oftare än män vill ha ett energisnålt samhälle. "De som har produktionens" (den offentliga sfären) "värderingar föredrar vanligen ett högenergisamhälle, medan de som har reproduktionens" (den privata sfären) "värderingar vanligen vill ha ett lågenergisamhälle. Kvinnor som mer än män omfattar reproduktionens värderingar håller oftare på lågenergisamhälle utan kärnkraft än män."

Som nämnts är kvinnofrågor svåra att hantera för det politiska systemet. När systemet är inkapabelt att avgöra en fråga måste andra politiska vägar prövas. I nykterhetsförbudsfrågan 1922 var lösningen en s k konsultativ folkomröstning — Sveriges första. I rörelserna som drev nykterhetsförbudsfrågan — frikyrko- och nykterhetsrörelsen — kom medlemmarna främst ur arbetarklassen. Men frågan drevs också från borgerligt håll. De frisinnade,

⁸ SIFO Press Release: 14/3 1980, s 13.

mellanskiktens parti, förknippades länge med förbudsfrågan och förbudsvännerna var starkt representerade i riksdagen av liberala riksdagsmän.

Fredsfrågan

Atomvapenfrågan var lika svårlöst. Debatten startades 1955 av det socialdemokratiska kvinnoförbundet. AMSA-grupperna (Aktionsgruppen mot svensk atombomb) bildades 1958 med en blandad medlemskår. Eftersom gruppen trodde att de skulle kunna arbeta mer effektivt utan en ”kommuniststämpel”, beslöt gruppen därför att ”endast de som kunde stå för att de inte hade några kontakter med kommunismen skulle vara med.” (Fogelström 1971, s 257) Rörelsen omfattade ett brett politiskt spektrum. Stöd fanns både från arbetarklassen och från borgerligt håll. Partierna var splittrade i frågan. Socialdemokratiska partiet, som skulle avgöra frågan, var särskilt känsligt för splittringen. Partiledningen ville hålla samman partiet inför den stora ATP-frågan och valde en uppskovslinje — forskningen skulle drivas så att man hade tillgång till alla fakta som behövdes för ett positivt beslut 1964. Stämningen ändrades på det tidiga 1960-talet, ”synen på utnyttjande av kärnvapen har förändrats under 1960-talet . . . En uppfattning som har fått allt större anslutning är att kärnvapen främst är ett politiskt instrument och i allt mindre grad ett militärt stridsmedel.” (Erlander, 1976, s 82) Stormakterna uttryckte fördelarna med kärnvapenfria zoner. Striden om den svenska atombomben löste sig själv.

Kärnkraftsfrågan hade också ett brett stöd på höger-vänsterskalan. Frågan drevs av VPK och Centerpartiet med stöd från grupper från de övriga partierna. Holmberg et al (1977, s 93) kunde i sin undersökning påstå att ”... det existerar inget samband mellan vänster-höger-attityder och inställning till kärnkraft bland väljarna.” Zetterberg (1979, s 40) säger: ”Sammanbrottet av höger-vänsterenigheten i kärnkraftsfrågan ledde inte till en splittring mellan partier till höger och partier till vänster. Det ledde till en splittring inom varje parti. Det finns inom alla partier ansevärd grupper som är emot kärnkraftens fortsatta utbyggnad.” Däremot har SIFO-undersökningar visat att partisympatierna, med undantag för Folkpartiets väljare, spelade en allt viktigare roll under kampanjens gång.

Det politiska systemet visade sig inkapabelt att avgöra kärnkraftsfrågan. Lösningen var, som i förbudsfrågan 1922, en sk konsultativ folkomröstning.

Känsloladdad reaktion på den politiska arenan

Kvinnofrågor kännetecknas av den känsloladdade retoriken i debatten. På grund av frågornas ursprung får de ett språk och en karaktär som inte är avsedd att åstadkomma kompromisser. Frågornas anhängare möter ett motstånd som är lika låst och som driver motståndet på en känslonivå. Anhängare och motståndare till en kvinnofråga har svårt att förstå varandra, svårt att tala med varandra. Det bäddar alltså för känslomässiga anklagelser på bekostnad, alltför ofta, av sakfrågor.

Sättet på vilket nykterhetsförbudsfrågan drevs inför folkomröstningen 1922 var känsloladdad. Typiskt för förbudsvännerna var att de spelade på kvinnornas känsloträngar genom att skildra hur fästmannen, maken eller den unge sonen/studenten dricker sig full och därmed ”vällar sorg och förtvivlan”. Förbudsmotståndare kontrade med att vädja till folkets ”förnuft” och behov av ”objektiv upplysning”.

Atomvapendebatten skiljer sig inte markant från förbudsfrågans debatten. Erlander (1976, s 95) berättar att ”... en så skicklig och intelligent företrädare för militärens synpunkter som general Curt Göransson hade mycket svårt att klara en rent rationell diskussion med Inga Thorsson. Åtskilliga av gruppens ledamöter fick då för första gången klart för sig att det ingalunda var säkert att det var atombombens motståndare som drevs av affekter och känsluskäl.” AMSA-gruppen med Per Anders Fogelström i spetsen tryckte också på de moraliska aspekterna — ”nej till kärnvapen, ja till ett rödakors-försvar.” Kärnvapenanhängare

kontrade med sådana anklagelser som: ”Känslotänkandet har totalt tagit överhanden i debatten; välmenande teorier eller utopiska projekt presenteras som utvägar ur terrorbalansens återvändsgränd.” Och ” Skall diskussionen om atomvapen blott vara förbehållen de tekniskt okunniga, medan fackmännen skall dömas till tystnad?”⁹

Kärnkraftsfrågan drevs på samma sätt. Båda sidor anklagade varandra och ett dödläge uppstod. Tonen i debatten och nivån på vilken den bedrevs kan sammanfattas med följande stycke av Bergom-Larsson i *Rädda livet*: ”Kvinnorna har i sin argumentering mot kärnkraften lyft fram de moraliska, politiska och sociala aspekterna. SAF och Industriförbundet har betecknat detta sätt att tänka som känslomässigt och vulgärt! Ja-sidan räknar bara de tekniska och ekonomiska fakta som riktiga argument.”

Kulturell legitimering

I och med att kvinnofrågor är förknippade med kvinnor och den privata sfären saknar de en kulturellt legitim auktoritet. Kvinnor kan utöva ett informellt inflytande eller t o m utöva makt genom att driva sina intressen, men frågorna saknar den legitima auktoritet som är förenad med männen och det offentliga livet, produktionens intressen. Frågorna betraktas därmed som sönderslitande, illegitima eller oviktiga av männen och det politiska systemet.

Tonen i debatten inför och efter folkomröstningen 1922 i förbudsfrågan stöder hypotesen ovan. På ledarsidan i Stockholms Dagblad den 28/8 1922 och i Santessons artikel i Tiden varnade man för en väntad 60 %-ig majoritet för förbud. De rådde därför riksdagen att inte agera för förbud, eftersom det skulle vara kvinnornas röster som skulle avgöra en eventuell majoritet. Man borde alltså inte ta folkomröstningen på allvar, eftersom kvinnor skulle spela en avgörande roll!

Atombombsfrågan och kärnkraftsfrågan stämmer inte helt med hypotesen. Visst anklagade motståndarna till båda frågorna anhängarna för att vara okunniga, irrationella osv, dvs att de inte hörde till en offentlig debatt. Frågorna upplevdes som sönderslitande men knappast oviktiga. Under de drygt 50 år som gått sedan förbudsomröstningen, har kvinnornas situation ändrats. Enligt Sanday (1974, s 213) har kvinnornas status ändrats radikalt. I dagens svenska samhälle kan vi tänka oss att kvinnorna befinner sig i stadium IV, (se längst ner på sidan).

Kvinnorna och därmed deras värdesystem har fått en ökad status i takt med deras ökade deltagande i det offentliga livet utanför hemmen. Visst har kvinnorna fortfarande en ojämlig ställning i det offentliga livet, men faktum är att kvinnorna i allt större utsträckning deltar i både produktion och politik. Det är inte lika lätt att negligera kvinnor, kvinnointressen och kvinnors värdesystem idag som det var 1922.

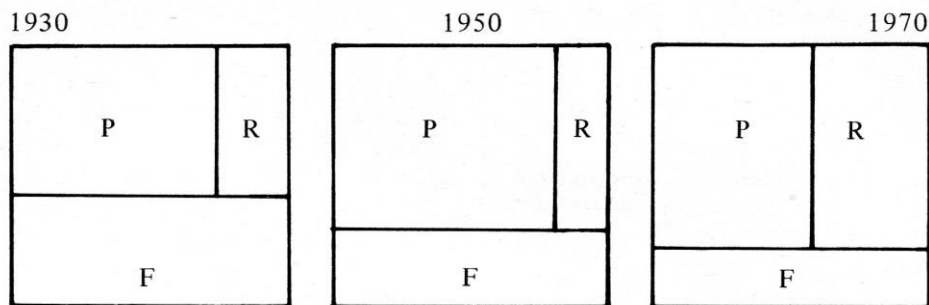
Motståndet mot atombomben var ju framgångsrikt. Det svenska försvaret är ju inte uppbyggt kring kärnvapen. I någon mån var även motståndet mot kärnkraft framgångsrikt.

Kallenberg (1977, s 90-91) redovisar Jürgen Habermas” resonemang gällande familjen. ”Skiljelinjen mellan den offentliga och privata sfären i den tidiga kapitalismen blir otydligare. Med framväxten av välfärdsstaten har det politiskt-administrativa systemet blivit en styrande faktor i ekonomin liksom i de kulturella institutionerna och i familjesfären ...” Detta innebär att ”... privatsfären har skrumpet inn omkring familjen.” Det kan också tolkas så, att den privata sfären har växt ut i den offentliga sfären med den konsekvensen att den privata sfärens intressen och kultur/ värderingar har blivit offentligt synliga. Den ”offentliga sektorn” liksom den privata sfären är improduktiv, dvs avhängig produktionen. Den ”offentliga sektorn” består ju främst av kvinnor som i all väsentlighet utövar en extension av sin roll eller funktion i familjen barnomsorg, vård, utbildning osv. ”Att delta på den offentliga arenan” (här alltså den ”offentliga sektorn”) ”innebär att bli sedd och se annan offentlighet.” (Haavind, 1979, s 160).

⁹ Svenska Dagbladet, ledarsidan, 28/3 1958 och 29/3 1958.

Zetterberg (1980, s 29-30) illustrerar sfärens skiftande inflytande genom att skissa proportionerna av svenskar som använder de tre olika värdesystem som Zetterberg laborerar med (se ovan).

	I	II	III	IV
inga tecken på status	Kvinnlig Materiell Kontroll	efterfrågan på kvinnliga produkter	kvinnligt politiskt deltagande	kvinnliga solidaritetsorganisationer
låg kvinnlig status				hög kvinnlig status

F = försörjningens värderingar
 P = produktionens värderingar
 R = reproduktionens värderingar

(Försörjningens värderingar har att göra med grundförutsättningarna för överlevnad: mat, kläder, bostad och en viss trygghet vid sjukdom och ålderdom. Produktionens värderingar har att göra med förutsättningarna för ett ökande välstånd och ekonomisk tillväxt. Hög levnadsnivå prioriteras ... Reproduktionens värderingar har att göra med förutsättningarna för psykologisk inre tillväxt. Hög livskvalitet prioriteras.)

Kvinnomedvetandet och kärnkraften

Kvinnofrågor har jag behandlat som ett objektiva fenomen. Kvinnofrågor har alltså en fundamental anknytning till reproduktionens innehåll som definieras genom vissa grundläggande drag inom kvinnokulturen. Dessa frågors anknytning till reproduktionen och därmed kvinnorna existerar oavsett om kvinnorna som kön betraktat stödjer frågan eller inte. Däremot är kvinnomedvetandet ett subjektivt fenomen som är påverkat av yttre faktorer. Kvinnomedvetande, som det behandlas i denna artikel, är kvinnors aktiva eller passiva stöd för en politisk kvinnofråga.

Jag skall behandla dessa glapp mellan en objektiv kvinnofråga och ett subjektivt kvinnomedvetande genom en analys av kärnkraftsfrågan. Vilka faktorer gjorde att inte alla kvinnor i Sverige stödde en fråga som kunde härledas ur en gemensam sfär och kultur?

Klasstillhörigheten

Mannens klasstillhörighet är ett viktigt hinder för samhörighet mellan kvinnor.¹⁰ Denna klasstillhörighet påverkar:

1. de materiella villkor under vilka kvinnor utövar sin roll i den privata reproduktionssfären.
2. det förhållande till produktionen som kvinnorna reproducerar; dvs borgerliga kvinnor

¹⁰ Holter (1978); om man utgår ifrån familjen som klassenhet, bestäms klasstillhörigheten av mannen. Metoden ifrågasätts av många forskare.

reproducerar ett visst förhållande och arbetar-klasskvinnor ett annat;

Ve (1977, s 111) har differentierat socialisationsmönstren för borgar- respektive arbetarklassen.

		KÖN	
		pojkar—arbetslivet	flickor—familjen
KLASS	borgarklassen	1. Individualisering	2. familjeorienterad
		konkurrensmotiverad	konkurrensmotiverad
	arbetarklassen	3. individualisering solidarisk	4. familjeorienterad solidarisk

För att uppfylla sin roll i reproduktionen av produktionsförhållanden eller socialiseringen, är kvinnorna självklart inte bara bärare av en kvinnokultur och ett kvinnointresse utan också bärare av en klasskultur och ett klassintresse. För att anknyta till tabellen så vill jag hävda att arbetarklasskvinnorna, fast de liksom mellanskiktens kvinnor är familjeorienterade, oftare än mellanskiktens kvinnor tenderar att solidarisera sig med sina män och deras klassintresse (ett subjektivt eller objektivt klassintresse).

Klasskillnader och klassmotsättningar skulle göra att arbetarklasskvinnor i högre grad än mellanskiktens kvinnor prioriterar sitt klassintresse framför sitt kvinnointresse. Mellanskiktens kvinnor har i motsats till arbetarklass-kvinnorna en viss handlingsfrihet för att uttrycka sitt kvinnointresse utöver ett eventuellt klassintresse.

I kärnkraftsomröstningen skulle i så fall arbetarklasskvinnorna solidarisera sig med den linje som deras (mäns) klass formulerade, i detta fall linje 2 som det socialdemokratiska arbetarpartiet och LO stödde ("sossar" och LO som huvudspråkrör för arbetarklassen i Sverige).

Som tidigare påpekats finns det skillnader i kvinnors materiella villkor. Med hänsyn till de olika ekonomiska situationerna i ett klass-samhälle bör arbetarklasskvinnor vara mer oroliga över möjliga störningar i konjunkturen och sysselsättningen än mellanskiktens kvinnor som upplever en mer stabil, trygg ekonomisk situation. Porter (1978) framhåller i sin undersökning av klassmedvetandet bland arbetarklasskvinnor att dessa kvinnor betonar konsumtion som samhällets viktigaste relation istället för produktion.¹¹ För dessa kvinnor är "priser" den mest självklara politiska frågan. Arbetarklassens kvinnor kommenterar samhällets struktur i dess helhet på basis av stigande priser. I kärnkraftsomröstningen skulle detta betyda att arbetarklasskvinnorna skulle vara mera rädda för eventuella ekonomiska konsekvenser av en kärnkraftsavveckling än mellanskiktens kvinnor.

Hypotes 1. Mellanskiktens kvinnor bör vara mera negativa till kärnkraft än arbetarklasskvinnor.

Betydelsen av socialgrupptillhörighet i kärnkraftsinställningen finns redovisade i tabellerna 1 och 2. (Se sidan 16) Det framkommer klart att kvinnornas socialgrupps- eller klasstillhörighet bestämd efter makens socialgrupp (se tabell 1) inte har haft den förväntade betydelsen för kvinnornas inställning till kärnkraft. Skillnaden är signifikant därför att kvinnorna i viss mån har stött klassens (makens) position i frågan, dvs kvinnorna i socialgrupp I och IIA stödde linje 1 i högre grad än socialgrupp III :s kvinnor, vilka i sin tur stödde linje 2 i högre grad än socialgrupp I och IIA:s kvinnor. Stödet för linje 3 visade sig vara relativt jämnt fördelat bland dessa kvinnor.

Tabell 1: Kvinnors inställning till kärnkraft efter socialgrupptillhörighet, bestämd av makes

¹¹ Tidigare nämner jag familjen som "enbart en reproduktions- och konsumtionsenhet". Därefter lämnar jag konsumtion och drar enbart fram reproduktionen som det begrepp som definierar familjens funktion och därmed kvinnornas roll. Jag inkluderar därmed delbegreppet konsumtion i begreppet privat reproduktion; konsumtion av livsfröjderna som en väsentlig del av arbetskraftens förnyelse och bevarande, med andra ord, reproduktion.

socialgrupp.¹²

	Högre mellanskikt Överklass I + IIA		Socialgrupp (makes) Lägre mellanskikt IIB		Arbetarklass III	
	(n)	%	(n)	%	(n)	%
linje 1	(49)	23,67	(48)	20,08	(36)	9,23
linje 2	(48)	23,18	(60)	25,10	(130)	33,33
linje 3	(84)	40,57	(90)	37,65	(148)	37,94
blank	(16)	7,72	(25)	10,46	(44)	11,28
ej delta	(5)	2,41	(14)	5,85	(30)	7,69
vet ej	(5)	2,41	(3)	1,25	(2)	0,51
Summa	(207)	100	(239)	100	(390)	100

Tabell 2: Kvinnors inställning till kärnkraft efter egen socialgruppstillhörighet.

	Högre mellanskikt Överklass I + IIA		Egen socialgrupp Lägre mellanskikt IIB		Arbetarklass III	
	(n)	%	(n)	%	(n)	%
linje 1	(34)	20,98	(89)	17,76	(46)	12,43
linje 2	(23)	14,19	(136)	27,14	(117)	31,65
linje 3	(81)	50,00	(191)	38,12	(132)	35,67
blank	(14)	8,64	(50)	9,98	(42)	11,35
ej delta	(4)	2,46	(30)	5,98	(29)	7,83
vet ej	(6)	3,70	(5)	0,99	(4)	1,08
Summa	(162)	100	(501)	100	(370)	100

Om vi däremot tittar på tabell 2, där kvinnornas socialgruppstillhörighet bestämdes efter deras egen yrkesposition, så ser vi att kvinnornas klasstillhörighet spelar en avgörande roll för graden av stöd för linje 3, dvs graden av uppnått kvinnomedvetande. 50 % av kvinnorna i socialgrupp I och IIA stödde linje 3 medan enbart 35,67 % av kvinnor i socialgrupp III stödde linje 3. Mellanskiktens kvinnor var mer negativa till kärnkraft än arbetarklassens kvinnor. Resultaten poängterar behovet av att i en klassanalys bestämma kvinnornas klassposition efter deras egen yrkesposition. Resultaten talar åtminstone för en konsekvent tillämpning av båda modellerna samtidigt (familjen som klassenhet och individen som klassenhet) i klassanalysen.

Integration

Kvinnor som arbetar inom den offentliga sfären (här definierad som kapitalismens produktions- och cirkulationssfärer, dvs industri och handel) borde naturligtvis visa en viss grad av integrering i den offentliga sfären med den konsekvensen att dessa kvinnor visar en viss grad av sympati för den offentliga sfärens kultur eller förhållningssätt samt intressen. Däremot borde kvinnor som arbetar inom den offentliga sektorn (dvs inom skolan, sjuk- respektive socialvården) visa en betydligt mindre grad av integrering i den offentliga sfären. Deras arbete inom den offentliga sektorn liksom deras arbete inom den privata sfären är reproduktivt och inte produktivt. Deras arbete speglar oftast just kvinnans roll i familjen, den privata reproduktionen (vårdare, städerskor, sjuksköterskor, kokerskor, daghemspersonal osv) — dvs de arbetar med människor, inte med ting eller symboler.

¹² Tabeller för Abby Peterson — SIFO:s utfrågning januari—mars 1980. Socialgrupp III motsvaras av arbetarklassen, socialgrupp IIB motsvaras ungefär av de lägre mellanskikten (lägre tjänstemän) och socialgrupp 1 plus IIA motsvaras ungefär av de högre mellanskikten. Tabell 1, 2 och 3: signifikant skillnad enligt x2-test.

Tabell 3: Offentlig anställning inom industri och handel och dess betydelse för kärnkraftsinställningen bland kvinnor.

Kvinnor anställda inom:

	skola, sjuk-och socialvård		industri, handel	
	(n)		(n)	
linje 1	(4)	4,49	(105)	17,41
linje 2	(24)	26,96	(184)	30,51
linje 3	(50)	56,17	(202)	33,49
blank	(6)	6,74	(66)	10,94
ej deltagit	(2)	2,24	(37)	6,13
vet ej	(6)	6,74	(5)	0,82
summa	(89)	99,46	(603)	99,30

Hypotes 2. Offentligt anställda kvinnor bör vara mer negativa till kärnkraft än kvinnor anställda inom näringslivet.

Utifrån tabell 3 (ovan) kan vi konstatera att hypotes 2 stämmer. Offentligt anställda kvinnor är betydligt mer negativa till kärnkraft än kvinnor anställda inom näringslivet. Med andra ord, offentligt anställda kvinnor visar en betydligt högre grad av kvinnomedvetande än kvinnor anställda inom näringslivet.

Det är omöjligt att avgöra om det är kvinnornas integrering i den produktiva sfären (mannens sfär) som gör dem mindre integrerade i privatreproduktionens sfär, dvs familjen och dess speciella kulturformer, *eller* om resultatet enbart speglar kvinnornas sårbara osäkra position inom näringslivet: De kanske stödde en utbyggnad av kärnkraften, därför att de var rädda att mista sina arbeten. Bägge faktorerna påverkar förmodligen dessa kvinnors relativt ringa grad av uppnått kvinnomedvetande.

En sammanfattning

Sammanfattningsvis finns det en mängd faktorer som på grund av klasstillhörighet inverkar på kvinnornas medvetande i olika politiska kvinnofrågor.

— Arbetarklassens kollektivanda kontra mellanskikt kvinnornas mer individualistiska inriktning;

— de skilda ekonomiska villkor som uttrycks av arbetarklasskvinnorna i deras oro för konjunktursvängningar och sysselsättningssvårigheter;

— utbildningsfaktorns inverkan på den politiska aktiviteten.

Alla dessa faktorer bidrar till att göra den egna klasstillhörigheten till en avgörande faktor i fråga om kvinnornas medvetande om ett gemensamt kvinnointresse, som förs fram på den politiska arenan. Kvinnornas deltagande i det offentliga livet i och med deras anställning inom den produktiva sfären, dvs näringslivet spelar en viktig roll för den grad av kvinnomedvetande dessa kvinnor uttrycker. Är det så att dessa kvinnor endast är rädda för att en kärnkraftsavveckling ska hota deras osäkra arbeten, *eller* är det så att dessa kvinnors anknytning till den privata reproduktionen försvagas genom deras anställning i kapitalismens produktionsfär?

Män och den reproduktiva sfären

Hittills har enbart kvinnorna behandlats i samband med den reproduktiva sfären. Kvinnorna dominerar ju den reproduktiva sfären, men de är ej ensamma i sfären. Männens identifikation med den reproduktiva sfärens intressen och värderingsmönster (kvinnokulturen) är beroende av deras anknytning till sfären, dvs deras ”icke-anknytning” till produktionen. Vad har vi då för grupper bland männen, som är anknutna till den reproduktiva sfärens intressen och

värderingsmönster? Med andra ord: vilka män kan förväntas visa en hög grad av kvinnomedvetande??

Unga män

Först har vi de unga männen. Deras barndoms anknytning till den privata reproduktiva sfären lever fortfarande kvar och deras anknytning till produktionen är inte utvecklad än. Man kan kanske inte vänta sig en direkt anknytning till den privata reproduktiva sfären med en bestämd roll i den, men man kan nog vänta sig att de skulle visa en högre sympati för intressen och krav som den privata reproduktiva sfären ställer, än de äldre männen med sina bestämda roller i och anknytning till den produktiva sfären. Som Marilyn French (DN 5/11 -80) har iakttagit:

”Nu tror jag inte att folk som lever i olika moraliska världar gifter sig med varandra särskilt ofta. En ung man och en ung kvinna som gifter sig är nog väldigt lika varandra ... Han arbetar troligen inom näringslivet medan hon valt ett jobb med mer mänsklig inriktning, som förskollärare eller psykolog. Men så kommer första barnet. Då hamnar hon mer och mer i sin värld, medan han glider in i sin roll allt efter som det går bättre för honom i arbetet ... så slutar de långt ifrån varandra efter 20-25 år.”

På samma sätt som man kan spekulera över om just unga män visar en hög grad av kvinnomedvetande på grund av en anknytning till reproduktionssfären, kan man spekulera över om unga mäns stöd för linje 3 uttrycker t ex en ”föräldrarevolt”.

Hypotes 3. Unga män bör vara mer negativa till kärnkraft än äldre män.

Yngre män tenderar, vilket framgår av tabell 4, (se sid 19xxx), att vara mer negativt inställda till kärnkraft än äldre män.

Småbönder

Till sist har vi småbönderna eller familjejordbrukarna. Bönderna liksom kvinnorna står inte i ett direkt förhållande till kapitalet i det arbete de utför. Bönder och kvinnor har det gemensamt att de innehar en position på avstånd till industriell produktion. Bönderna liksom kvinnorna arbetar med födande, växande och vårdande.

Hypotes 4. Bönder bör vara mer negativa till kärnkraft än män verksamma inom andra näringsgrenar.

Som framgår av tabell 5, s 19, var bönder mer negativa till kärnkraft än män verksamma inom andra näringsgrenar.

En sammanfattning av vad som gäller för männen

Om vi fortsätter med männen, så får vi inte heller glömma bort dem som Galtung (1978) kallar för ”ideologized elites”, dvs intellektuella män som driver periferins ”sak”.

Tillsammans spelar dessa män — de unga, bönderna och ”ideologized elites” — en viktig roll genom att föra ut kvinnofrågorna på den politiska arenan.¹³ För även om dessa män kanske saknar anknytning till produktionen, så har de den självklara anknytning till det offentliga livet som deras kön ger dem. Män har alltså en ”fribiljett” till det offentliga livet och till det politiska livet. På grund av sitt kön utövar männen en auktoritet på den politiska arenan; en auktoritet som kvinnorna saknar just för att de är kvinnor. Männen ger kvinnofrågorna en tyngd — en auktoritet, och frågorna tas först då på allvar. Dessa gruppers engagemang i kvinnofrågorna tillsammans med kvinnornas ökade inflytande gör att kvinnofrågorna nog kommer att få en ökad betydelse i det politiska livet under 1980-talet.

¹³ Man skulle kunna tänka sig att anställda inom den offentliga sektorn, liksom kvinnor anställda inom den offentliga sektorn, skulle vara mer negativa till kärnkraft än män anställda inom näringslivet. Fastän något fler män anställda inom skola, sjuk- och socialvård stödde linje 3 än män anställda inom handel och industri var skillnaden inte signifikant.

Tabell 4: Kärnkraftsattityder hos män i olika åldersgrupper, hösten 1979 (Zetterberg, 1980, s 38). I procent.

	Använda- linjen	Avveckla- linjen	Vet ej	Totalt
16-24 år oktober 1979 (n=803)	41	49	9	100
25-29 år oktober - december 1979 (n=2347)	60	29	11	100
60-75 år oktober - december 1979 (n=1007)	64	24	13	100

Tabell 5: Procent röstande på de olika linjerna i folkomröstningen om kärnkraft 1980 samt valdeltagande, efter yrkesgrupp bland män. (Korpi, 1980, s 20)

Linje	Arbetare	Lägre tjänstemän	Högre tjänstemän	Lant- brukare	Före- tagare	Stude- rande
linje 1	10	29	47	18	41	26
linje 2	59	42	23	10	21	22
linje 3	28	26	28	72	36	45
Blank	3	2	73	1	2	7
	100	100	100	100	100	100
Valdeltagande 79 %		89%	91%	74%	81%	83%

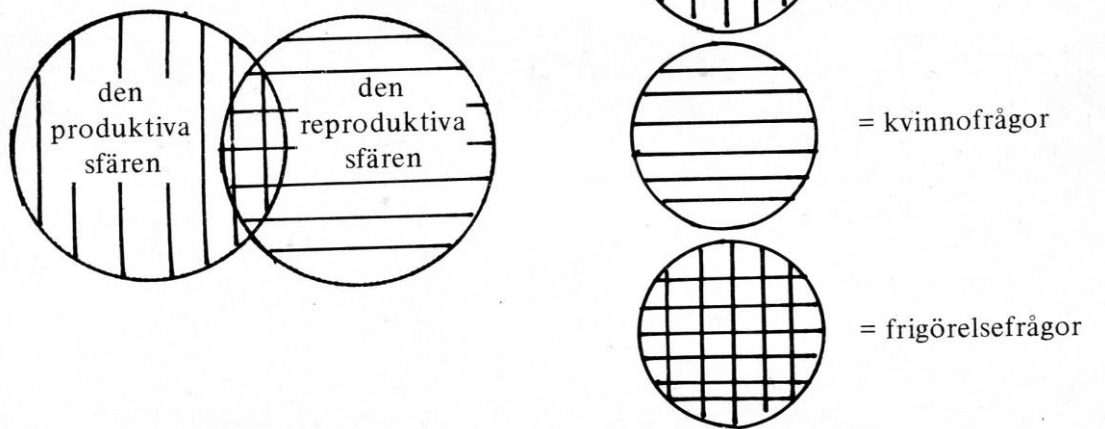
Slutkommentar

Artikeln har behandlat kvinnofrågornas sfär-specifika utformning och ursprung samt deras politiska konsekvenser. Kvinnofrågorna står i motsatsförhållande till de politiska frågor som härstammar från den produktiva sfären, dvs de s k klasskampsfrågorna. Sett ur detta perspektiv är klasskampen den huvudsakliga faktor, som intervenerar mellan en objektiv kvinnofråga och ett subjektivt kvinnomedvetande. Detta gör att man får identifiera ett subjektivt kvinnomedvetande, uttryckt i t ex ett kärnkraftsmotstånd, med mellanskikten och då framför allt med mellanskiktens kvinnor. Kvinnornas anställning inom näringslivet och därmed deras integrering i produktionssfären spelar en avgörande roll för den grad till vilken kvinnor är integrerade i klasskampen. Kvinnor anställda inom industri och handel tenderade att rösta klassmässigt, dvs mer i likhet med männen i deras respektive socialgrupper. Kvinnor anställda inom den offentliga sektorn stödde däremot i hög grad sitt kvinnointresse och röstade på linje 3.

Men hur relateras de kvinnofrågor som definierats i denna artikel till de ”kvinnofrågor” som kvinnorörelsen driver (dvs frigörelsefrågor)? (Se figur 1 nedan).

Strukturellt härstammar kvinnorörelsens huvudsakliga politiska frågor, dvs frigörelsefrågor från den sektor i figur 1, där den reproduktiva sfären överlappar den produktiva sfären. Frigörelsefrågorna är politiska frågor, som praktiskt strävar efter att förena sfärerna. Hit hör kraven på 6 timmars arbetsdag, fler daghem osv — politiska åtgärder som underlättar kvinnornas jämlika deltagande i den produktiva sfären.

Figur 1.

Ansvar för kapitalismens och klasskampens konsekvenser ligger på den reproduktiva sfären, antingen den privata eller den offentliga. Det är här, i reproduktionens sfär, som ansvaret traditionellt vilar. Man kan bara konstatera att kvinnorna får ett allt tyngre ansvar i framtiden. □

Litteratur

- Adolfsson, Eva (1978) "Kvinnors arbete och omåttliga önsknings" i *Ord & Bild* 6-7/78.
- Ahlmark, Per (1965) *Svensk atombombdebatt*, Stockholm.
- Albrektsen, Beatrice (1977) *Kvinner og politisk deltakelse*, Oslo.
- Ambjörnsson, Ronny (1974) "Kvinnofrågans historia i Sverige" i *Häftan för kritiska studier* nr 7-8 årg. 7.
- Bergom-Larsson, Maria (1979) "Den andra ringningen — kvinnor och kärnkraft" i Bergom-Larsson (red) *Rusta för fred*, Södertälje.
- Erlander, Tage (1976) *Tage Erlander 1955-1960*, Stockholm.
- Fogelström, Per Anders (1971) *Kampen för fred*, Stockholm.
- Galtung, Johan (1978) *Peace and Social Structure. Essays in Peace Research* vol III, Copenhagen.
- Gjertsen, Arild (1978) "Kön, klass och familj" i *Familjen i klassamhället*, Holter et al (red) Malmö.
- Gullestad, Siri (1972) "Kvinnens frigøring og forsvaret av familien" i *Kontrast* 37 nr 8-1972.
- Haavind, Hanne (1979) "Handlar samhällsvetenskap om kvinnor" i *Gråt inte, forska!* Berg (red) Stockholm.
- Haukaa, Runa (1977) "Kommentar til begrepet kvinnekultur" i *Kvinnens bilde*, Berg, A M et al (red) Oslo.
- Holter, Harriet (1978) "Familjens historiska utveckling i Nordeuropa" i *Familjen i klassamhället*, Holter et al (red) Malmö.
- Holter, Harriet (1973) *Könsroller och samhällsstruktur*, Stockholm.
- Kalleberg, Annemor (1977) "Familieteori og familjeideologi" i *Kvinnens bilde*, Berg, A M et al (red), Oslo.

- Korpi, Walter (1980) "Kärnkraften och politikens dimensioner" i *Sociologisk Forskning* nr 3-4.
- Liljeström, Rita (1976) *Roller i omvandling* SOU 1976 :71.
- Lindgren, Gerd (1979) *Kvinnliga livssammanhang*, stencil, Umeå.
- Parkin, Frank (1968) *Middle Class Radicalism*, Manchester.
- Porter, Marilyn (1978) "Worlds Apart: The Class Consciousness of Working Class Women" i *Womens Studies International Quarterly* 1978/vol 1.
- Prokop, Ulrike (1978) *Kvindelig Livssammenhaeng*, Randers.
- Rainwater, L/Coleman, R och Handel, G (1959) *Workingman's Wife*, New York.
- Rosaldo, Michelle (1974) "A Theoretical Overview" i *Woman, Culture and Society*, Rosaldo (red) Stanford.
- Rowbotham, Sheila (1976) *Manssamhälle och klassamhälle*, Stockholm.
- Sacks, Karin (1974) "Engels Revisited" i *Woman, Culture and Society*, Rosaldo (red) Stanford.
- Sanday, Peggy (1974) "Female Status in the Public Domain" i *Women, Culture and Society*, Rosaldo (red) Stanford.
- Sangregorio, Inga-Lisa (1979) "Är vi irrationella?" i *Kvinnobulletinen* nr 2/1979.
- Santesson, C G (1922) "Varför röstar vi mot förbudet" i *Tiden*, Stockholm.
- Secombe, Wally (1974) "Hemmafrun och hennes arbete under kapitalism en" i *Zenit* nr 38.
- Ve, Hildur (1977) "Socialisering, kjønn og klasse" i *Kvinnens bilde*, Berg, A M et al (red) Oslo.
- Zetterberg, Hans (1979) "Miljömedvetande och politik" i *Sociologisk Forskning* 2/1979.
- Zetterberg, Hans et al (1980) "Det svenska kärnkraftsvalet 1980: värderingar, politik och opinionsbildning" i *Sociologisk Forskning*, nr 3-4.
- Ås, Berit (1976) "Forsørgerolle, kvinnekultur og kvinners utdanning og yrkesønsker" i *Familie og kjønnroller*, Grønseth, Erik (red) Oslo.
- Artikeln är en komprimerad version av ett uppsatsarbete. En fullständig notapparat och litteraturförteckning kan fås på begäran från Sociologiska Institutionen vid Umeå Universitet.